

DOI: 10.7596/taksad.v7i1.1395

Citation: Çoban, O., & Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Öğrenme Alanı, Kazanım, Kavram, Değer ve Beceri Boyutları Açısından Karşılaştırılması. Journal of History Culture and Art Research, 7(1), 479-505. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1395

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Öğrenme Alanı, Kazanım, Kavram, Değer ve Beceri Boyutları Açısından Karşılaştırılması

Comparison of 2005 and 2017 Social Studies Curriculum in Terms of Learning Area, Acquisition, Concept, Value and Skill

Okan Çoban¹, İbrahim Akşit²

Abstract

Basics of the lessons, those are taught in our education system in the schools are the related lesson's curriculum. To sum up the curriculum, it can be said that it is a guideline of answers of questions that are desired to be taught for a lesson like; (what) why, how, who and when should we teach. Essential components which are subject to this curriculum are; the general terms of education, purpose of the lesson, vision of the lesson, main approach of the lesson or the philosophy of the lesson, content of the lesson and its acquisitions, method and techniques that can be used in the lesson and teaching approaches and measurement and evaluation. Besides those main components, it can be witnessed that value that is predicted to be gained with the classification of the learning field (theme) about the particular lesson and the ability and concepts are the parts of this curriculum. The curriculum is the essential resource for the teacher because the teacher is obliged to prepare his daily and annual lecture programme according to this programme. Furthermore, the teacher can complete the missing information that he acquired during the induction programme or the changing content for later, and by this education, programme teacher can complete the information that is related to the various situations. In our country, curriculums are prepared by Ministry of National Education and serviced to the teachers. Social studies is a lesson that is taught at the level of elementary and secondary school. In a narrow range, first content that is imputed to the social studies curriculum that is created in 1965 had been taught under different lesson names both before and after the particular date. Since from the social studies curriculum that is fixed in 1998 till today, the name of the lesson has not changed. However, changes in the individual, social, political and technological etc. needs and developments, Ministry of National Education has gone reformation on social studies curriculum after 1998, on 2005 and 2017. Furthermore, Ministry of National Education, after the program that is fixed on 2005, had increased the branches of social studies which constitutes the social studies lectured contents and had accepted an interdisciplinary approach. The purpose of this research is to compare the dimension of concept and accusation, theme, ability and value in the social studies education programs that are created in 2005 and 2017. In this qualitatively structured research, a method of document review is used. Purposed sampling that is used in this research, on the direction of the purpose of the research, Ministry of National Education's documents that are inspected for the last two social studies curriculums are constituted. Besides, for supporting the data of this research, guidebooks for social studies teachers that are published by various publishing houses are imposed on. Each item has been evaluated separately by using descriptive analysis technique in this research. As a result of this research, in the 2005 Social Studies curriculum, two learning areas were removed. Apart from the addition of a learning field called "Effective Citizenship" which includes the acquisitions of these learning areas added in the 2017 curriculum, there is no significant difference in the theme dimension between the two curriculums. While 15 basic abilities taking part in the social studies curriculum which are fixed on 2005, 26 basic abilities have taken part in the program which are fixed on 2017. While evaluating the value perspective of 2005-fixed social studies curriculum has 20 pieces of values, the social studies curriculum which is fixed on 2017 has 18 values. While in 2005 social studies curriculum place of concept teaching and basic concepts that is predicted to be gained is clearly stated, on the other hand in 2017 social studies curriculum, importance of concept teaching is described with few paragraphs. While in 2007 program clear decrease in the number of acquisition is observable there are no observable structural changes on the perspective of the content. While 174 acquisitions are held on 2005 fixed social studies curriculum, on 2017 social studies curriculum there are 132 acquisitions are maintained. In addition, despite the fact that in the 2005 social studies curriculum there were 7 acquisitions about Kemalism, 2017 Social studies curriculum includes only one acquisition. The real success of the curriculums is revealed only by the reflection of the practice. Therefore, other researchers can examine the extent to which practitioners can apply the scale of acquisition, concept, value and skill in the classroom.

Keywords: Social Studies, Curriculum, Comparison, 2005, 2017.

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye. E-mail: ocoban06@gmail.com

² Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye. E-mail: iaksitt@tutanota.de

Öz

Eğitim sistemimizde okullarda okutulan derslerin temeli, öğretim programlarıdır. Öğretim programının kısaca bir ders ile ilgili öğretilmek istenilenleri (neyi) niçin, nasıl, kim ve ne zaman öğretelim gibi soruların cevaplarını barındıran bir rehber olduğu söylenebilir. Öğretim programında yer verilen temel öğeler genel olarak eğitimin genel amaçları, dersin amaçları, dersin vizyonu, dersin temel yaklaşımı ya da felsefesi, dersin içeriği ve sınırlılıkları (kazanımlar), derste kullanılacak yöntem-teknikler ile öğretim yaklaşımları ve ölçme-değerlendirmedir. Ayrıca bu temel öğelerin yanında ilgili derse ait içeriğin sınıflandırıldığı öğrenme alanları (tema) ile derste kazandırılması öngörülen değer, beceri ve kavramlara yer verildiği de görülür. Bu araştırmada programın içerik boyutunu oluşturan öğrenme alanı/tema, beceri, değer, kavram ve kazanım boyutları ele alınmıştır. Öğretim programı, öğretmenin temel başucu kaynağıdır çünkü öğretmen günlük veya yıllık ders planını öğretim programına göre hazırlamak zorundadır. Ayrıca öğretmen branşına ait aldığı hizmet öncesi eğitimde almadığı ya da daha sonra değişen içerik ve durumlara ilişkin bilgileri de yine öğretim programı sayesinde tamamlayabilir. Ülkemizde öğretim programları Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanır ve öğretmenlere ulaştırılır. Sosyal bilgiler, ilkökul ve ortaokul düzeyinde okutulan bir derstir. İlki 1965 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programına atfedilen içerik, dar kapsamda, hem öncesinde hem sonrasında farklı ders adları adı altında okutulmuştur. 1998 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programından günümüze kadar dersin adı değişmemiştir. Fakat bireysel, toplumsal, siyasi ve teknolojik vb. ihtiyaç ve gelişmeler zaman içinde değiştiğinden Millî Eğitim Bakanlığı 1998 yılından sonra 2005 ve 2017 yıllarında sosyal bilgiler öğretim programında değişikliğe gitmiştir. Ayrıca bakanlık 2005 yılında hazırlanan programdan itibaren sosyal bilgiler ders içeriğini oluşturan sosyal bilim dallarını artırmış ve disiplinler arası bir yaklaşım benimsemiştir. Bu araştırmanın amacı ülkemizde 2005 ile 2017 yıllarında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı/tema, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılmasıdır. Nitel olarak yapılandırılan araştırmada doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örneklemin kullanıldığı bu çalışmada, araştırmanın amacı doğrultusunda bakanlığın hazırladığı son iki sosyal bilgiler öğretim programı incelenen dokümanları oluşturur. Ayrıca araştırma verilerinin desteklenmesi için farklı yayınevleri tarafından hazırlanan sosyal bilgiler dersi öğretmen kılavuz kitaplarında da faydalanılmıştır. Betimsel analiz tekniğinin kullanıldığı araştırmada her bir boyut ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda 2005 sosyal bilgiler öğretim programından iki öğrenme alanının çıkartıldığı ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programına, çıkartılan bu öğrenme alanları kazanımlarını da içeren, “Etkin vatandaşlık” adlı bir öğrenme alanı eklenmesi haricinde iki program arasında tema boyutunda farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. 2005 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programında 15 temel beceriye verilirken 2017 programında ise 26 temel beceriye yer verilmiştir. 2005 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programında 20 adet değere yer verilirken 2017 programında 18 adet değer vardır. 2005 sosyal bilgiler öğretim programında kavram öğretiminin yeri ve kazandırılması öngörülen temel kavramlar açık bir şekilde ifade edilmesine karşın 2017 programında kavram öğretiminin önemi birkaç cümlelik bir paragrafta değinilmiştir. 2017 yılı programında kazanım sayısında belirgin bir azalma gözlenirken kazanımların içeriği açısından belirgin bir yapısal değişiklik yoktur. 2005 sosyal bilgiler öğretim programında 174 adet kazanım olmasına karşın 2017 programında 132 kazanım vardır. Ayrıca 2005 sosyal bilgiler programında Atatürkçülük ile ilgili 7 adet kazanıma yer verilmesine karşın 2017 programında sadece bir kazanıma yer verilmiştir. Kâğıt üzerinde hazırlanan öğretim programlarının gerçek başarısı/durumu ancak uygulamaya yansımaları ile ortaya çıkar. Bu nedenle diğer araştırmacılar, uygulayıcıların sınıfta kazanım, kavram, değer ve beceri boyutlarını ne ölçüde uygulayabildiğini inceleyebilir.

Anahtar kelimeler: Sosyal bilgiler, Öğretim programı, Karşılaştırma, 2005, 2017.

Giriş

Eğitim, kısaca bireyin davranışlarında yaşantı yoluyla istendik davranış oluşturma sürecidir (Pehlivan, 2006). Eğitim kavramının tanımında ifadesi geçen *“istendik davranıştan”* kastedilenin ne olduğunun en somut göstergesinin öğretim programı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Demirel’e (2007: 2) göre öğretim programı, bireye kazandırılması hedeflenen bir disipline ait tüm etkinlikleri içeren yaşantı düzeniğidir. Büyükkaragöz’e (1997: 2) göre öğretim programı bir dersin amaçlarını, içeriğini, ne kadar süre okutulacağını ve yöntem-teknikleri gösteren kılavuzdur. TDK (2017) sözlüğünde ise öğretim programı *“Öğretilmesi istenilen ders ya da konuların amaçlar, yönergeler ve ders gereçleri ile birlikte sıralı olarak düzenlenmesi sonucu ortaya çıkan kılavuz”* şeklinde tanımlanmıştır. Öğretim programı aynı eğitim basamağındaki okullarda eğitimin aynı amaçlar çerçevesinde hemen hemen aynı yönde gerçekleşmesini sağlama, eğitimde verim ve kalitenin artması, öğretmene ilgili dersin içeriğini, sınırlılıklarını çizmesi ve hazırladığı ders planlarına kılavuzluk etmesi (Büyükkaragöz, 1997: 3-4) açısından önemlidir. Öğretim programının olmadığı bir eğitim ortamında kime, neyi, niçin, nasıl ve ne zaman öğretilcek gibi soruların cevapları olmadığı için karmaşıklık ve kişilere bağlı bir düzen kaçınılmazdır. Öğretim programlarını, bir ülkenin eğitim sisteminin en temel unsurları olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla öğretim programları, eğitimin niteliğı ve kalitesi hakkında çıkarımlar ortaya koymamıza sağlar. Cumhuriyetin ilk yıllarında dersler bazında öğretim programı hazırlama yerine örneğın ilkokul programı gibi daha kapsayıcı bir program hazırlanması benimsenmiştir. Günümüze yakın hazırlanan öğretim programlarında ise daha çok bir derse ait öğretim programları hazırlama benimsenmiştir. Bu araştırma doğrudan sosyal bilgiler dersi ile ilgili olduğundan araştırmanın devamında sosyal bilgiler öğretim programları hakkında genel bilgilere değinilecektir.

Ülkemizde cumhuriyetin ilk yıllarında sosyal bilgiler ders içeriğini oluşturan tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri 1926, 1946 ve 1948 ilkokul programlarında ayrı okutulmuş; bu dersler 1962 yılı ilkokul programında ise *“Toplum ve ülke incelemeleri”* adlı bir derste birleştirilmiştir. 1968 yılında yapılan ilkokul programında bu dersler *“sosyal bilgiler”* adı altında 1980’li yıllara kadar devam etmiş ve o dönemin siyasi atmosferinde sosyal bilgiler dersi yerine *“Milli Tarih”* ve *“Milli coğrafya”* dersleri okutulmaya başlanmıştır. 1998 yılı programında ise tekrar *“sosyal bilgiler”* adına dönülmüştür (Öztürk, 2007: 46-47). 1998 yılı sosyal bilgiler öğretim programından günümüze kadar dersin adı değışmemiştir ve mevcut programlardaki güncellemeler hariç 2005 ve 2017 yıllarında olmak üzere iki sosyal bilgiler öğretim programı hazırlanmıştır. Ayrıca içerik olarak ilk programlarda belirgin olan tarih, coğrafya ve vatandaşlık disiplinleri yerine son iki sosyal bilgiler öğretim programında disiplinler arası bir yaklaşımla tüm sosyal bilim disiplinlerini içerecek bir şekilde hazırlama gayretine girildiğı görülmüştür.

Bir ülkenin insan gücünü yetiştirmede en önemli unsur olan eğitim sistemi, öğretim programları ile şekillenir. Ulusal ve uluslararası gelişmeler, bireysel-toplumsal ihtiyaçların değışmesi, teknolojinin eğitimle entegrasyonu ve siyasi yönelimlerin değışmesi gibi etkenler doğrultusunda öğretim programlarında değışikliğe gidilmesi kaçınılmazdır. Çoğunlukla öğretim programları değıştirilirken yeni programın niçin ihtiyaç duyulduğı açıklanır. 2005 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programının değıştirilmesi gerekçesi olarak bireysel, toplumsal, ekonomik değışim ve gelişmeler yanında demografik yapı, aile ve yaşam biçimi ile üretim-tüketim kalıplarındaki değışiklikler de ifade edilmiştir. Ayrıca bunlara ek olarak güncel gelişmeler, mevcut müfredat değerlendirmeleri ile Avrupa Birliğı normları ve eğitim anlayışı (MEB, 2006: 25) dikkate alınmıştır. 2017 yılı programında sosyal bilgiler öğretim programında hazırlanma gerekçesinde önceki programda olduğu gibi toplumsal, ekonomik, bilim ve teknolojik gelişmelerin değinilmesi yanında bireysel (ferdin) ihtiyaçlar daha çok vurgulanmıştır. Ayrıca uluslararası ölçekte gerçekleştirilen sınavların sonuçları, kalkınma planları, farklı ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar, 64 ve 65. Hükümetlerinin eylem planları ile bilimsel araştırmalardan elde edilen veriler (MEB, 2017a: 5-6) dikkate alınmıştır.

Sosyal bilgiler adı altında ülkemizde 1968, 1998, 2005 ve son olarak 2017 yıllarında öğretim programları hazırlanmıştır. Genel başlıklar açısından 2005 sosyal bilgiler öğretim programında Türk milli eğitimin amaçları, dersin genel amaçları, programın yaklaşımı ve vizyonu, öğrenme alanları, programın temel öğeleri olarak adlandırılan kavram, değer, beceri boyutları, sınıflar düzeyinde kazandırılmak istenen kazanımlar, Atatürkçülük konuları, derste kullanılabilecek bazı yöntem ve tekniklerin ile ölçme-değerlendirme öğelerine yer verilmiştir. 2017 sosyal bilgiler öğretim programının içeriğini ise programın temel felsefesi, genel amaçlar, temel beceriler, değerler eğitimi, ölçme değerlendirme yaklaşımı, rehberlik, programın uygulamasında dikkat edilecek unsurlar ve kazanımlar olarak sıralanmıştır. Yapı bakımından 2017 sosyal bilgiler öğretim programının bir önceki öğretim programının üzerine inşa edildiğini söylemek yanlış olmaz.

Bu araştırma son iki sosyal bilgiler öğretim programlarında yer verilen temel öğelerden olan öğrenme alanı/tema, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları ile sınırlıdır. 2005 yılı öncesi sosyal bilgiler öğretim programlarında ünite adları yer verilirken 2005 sonrası sosyal bilgiler öğretim programlarında ders içeriğinin tarih, coğrafya ve vatandaşlık disiplinleri yanında diğer sosyal bilim disiplinlerini içerecek şekilde genişletildiği için ünite adları yerine öğrenme alanları oluşturulmuştur. 2005 öncesi sosyal bilgiler öğretim programlarında beceri, değer ve kavram boyutları ilgili programlarda açık bir şekilde ifade edilmediğinden dolayı örtük öğretilmeyi hedeflediği söylenebilir. 2005’de hazırlanan programda ise beceri, değer ve kavram boyutları aleni bir şekilde ifade edilmiştir. Bu durum özellikle beceri ve değer boyutları açısından önceki programlarda belirgin görülen bilgi aktarım yaklaşımının terk edildiğini ve 2005 programından itibaren hazırlanan programlarda beceri ve değer kazandırılmasına bilgi aktarımı kadar önem verildiğinin göstergesidir.

Ders kitaplarında yer alan tema ya da ünitelerin sosyal bilgiler öğretim programlarında yer verilen öğrenme alanlarının ders kitaplarına daha spesifik bir şekilde yansımaları olduğu söylenebilir. 2005 sosyal bilgiler öğretim programında öğrenme alanı ifadesi *“birbiri ile ilişkili beceri, tema, kavram ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden yapı”* şeklinde tanımlanmıştır. 2005 öğretim programında 4-5. sınıf düzeyinde dokuz; 6-7. sınıf düzeyinde ise sekiz öğrenme alanına yer verilmiştir. Bu öğrenme alanları *birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar yerler ve çevreler, üretim dağıtım ve tüketim, zaman süreklilik ve değişim, bilim teknoloji ve toplum, gruplar kurumlar ve sosyal örgütler, güç yönetim ve toplum ile küresel bağlantılardır. Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler* öğrenme alanı sadece 4-5. sınıf düzeyinde yer almaktadır. 2017 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programında 4.-7.sınıf düzeylerinde bir önceki öğretim programında ifade edilen öğrenme alanlarından çıkartılan ve eklenen öğrenme alanları hariç bire bir aynıdır.

Kavramlar, eşyaları, olayları, insanları ve düşünceleri benzerliklerine göre grupladığımızda gruplara verdiğimiz adlardır (MEB, 2006: 45). Kavramlar düşünme ve anlamamızın temelinde yer alan isimlerdir. Sosyal bilgiler dersi, içinde birçok sosyal bilimi barındırır ve her sosyal bilim disiplinin kendine özgü temel kavramları vardır. Bir bilim dalı ya da disipline ait temel kavramlar, öğretilmek istenen içeriği doğru ve daha kolay anlamamızı sağlar. Kavramlar etrafında gerçekleştirilen öğrenme bizi ezber yapmaktan kurtarır, doğru genelleme ve çıkarım yapma olanağı sunar. 2005 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programında kazandırılması öngörülen temel kavramlar listelenmiştir. Bu programa göre 4-5. sınıf düzeylerinde 121; 6-7. sınıf düzeylerinde ise 131 adet temel kavram belirlenmiştir. 2017 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programında ise kazandırılmak istenen temel kavramlar listelenmemiştir.

Bilişsel ve psiko-motor süreçlerin bir arada olduğu beceri, bilgi ve eylemin bütünleştiği sistematik bir sürecin ürünüdür. 2005 programında beceri boyutu açıklanırken önceki programların temel amacının öğrenciyi bilgi edinmesi olduğunu fakat günümüzde ise artık bilgi edinmeden çok bilgiyi kullanmanın ön plana çıktığı vurgulanmıştır. Milli eğitim bakanlığı hazırladığı öğretim programlarında öğrenciye kazandırılan bilgilerin uygulamaya yansımaları, öğrencilerin öğrenilen bilgiyi günlük hayatta ya da hedeflenen süreçte kullanması için son öğretim programlarında beceri eğitimi daha da önem verdiği görülmektedir. Diğer öğretim

programları incelendiğinde bu durum açık bir şekilde görülecektir. 2005 yılı programında sosyal bilgiler dersinin kendine özgü becerileri olan *mekânı algılama, zaman ve kronolojiyi algılama, değişim ve sürekliliği algılama, sosyal katılım ve empati'nin yanında farklı becerileri de yer verilmiştir (MEB, 2006: 27).*

Değer, toplumun ya da herhangi bir sosyal grubun varlıklarını sürdürmek ve düzeni sağlamak amacıyla üyelerin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli olduğu kabul edilen ortak düşünce veya temel ahlaki ilkeler olarak tanımlanabilir. Değerlerin üyeleri arasında birleştirici olma, ortak duygu ve heyecan yarattığı, iyiliğe yönelttiği kabul edilir (MEB, 2006: 54). Daha önceki sosyal bilgiler programında örtük yer verilen değerler 2005 yılı ve sonraki programlarda açık bir şekilde ifade edilmiş ve kazandırılmak istenen değerler, ilgili programlarda listelenmiştir. Dolayısıyla bu durum ülkemizde değer öğretimine verilen önemin arttığının bir göstergesidir.

Cumhuriyetin ilk programlarından günümüze değin öğretim programlarında davranışçı yaklaşımın etkisi olarak kazandırılmak istenen bilgiler "*hedef davranışlar*" olarak adlandırılmıştır. Son iki sosyal bilgiler öğretim programında davranışçı yaklaşım yerine bilişsel ve yapılandırıcılık yaklaşımları benimsendiğinden dolayı artık "*hedef davranışlar*" ifadesi "*kazanım*" olarak değiştirilmiştir. Herhangi bir sınıf düzeyinde öğrenciye öğretilmek istenen içeriğin ve bu içeriğin sınırlarını ifade eden cümleler "*kazanım*" olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada ayrıca Atatürkçülük ile ilgili kazanımların son iki öğretim programdaki yeri de incelenmiştir. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, ikinci maddesinde Türk milletinin bütün fertlerinin Atatürk milliyetçiliği ile Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı yurttaşlar olarak yetiştirmek; yine aynı kanunun onuncu maddesinde her düzey ve çeşit eğitim düzeyine yönelik hazırlanan öğretim programlarında Atatürk milliyetçiliği ile Atatürk ilke ve inkılaplarının yer verilmesi yasal zorunluluktur. Ülkemizde Atatürk ilkeleri ilk defa mevcut ilkokul programının 1936 yılı düzenlemesinde öğretim programına eklenmiştir... 1981, 1999 ve 2003 yıllarında öğretim programlarında yapılan değişikliklere bağlı olarak Atatürkçülük ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır (Ata, ?). 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarında da bu konu ile ilgili düzenlemelere veya bilgilere yer verilmiştir.

Alanyazında farklı boyutlarda birçok sosyal bilgiler öğretim programı değerlendirme çalışması mevcuttur fakat bu araştırmanın amacına benzer bir çalışmaya rastlanmıştır. Tay (2017) araştırmasında 2005 programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programlarını hedefler, kazanımlar, içerik, üniteler, vizyon, program yaklaşımı, öğrenme alanları, değerler, beceriler, kavramlar, ara disiplinler, Atatürkçülük konuları, eğitim durumları, öğrenme öğretme süreçleri, değerlendirme boyutları, belirli gün ve haftalar ve etkinlik örnekleri açısından karşılaştırmıştır. Alanyazında benzer çalışmaların sınırlı olması bu araştırmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Ayrıca cumhuriyet tarihine baktığımızda öğretim programları, çok sık değişikliğe gidilen unsurlar değildir. Önceki hazırlanan programın işlevselliğinin azaldığı ve yitirdiği durumlarda Milli Eğitim Bakanlığı önceki programda ifade edilen benzer ya da farklı gerekçeler ile yeni bir öğretim programı hazırlamaktadır. Bu gerekçeler çoğunlukla bireysel, toplumsal, ekonomik, siyasi ihtiyaçların değişmesi, teknolojinin hızla ilerlemesi ve çağa ayak uydurma olarak sıralanmaktadır. Bir disipline ait farklı zamanlarda hazırlanan öğretim programların karşılaştırılması okuyucuya, alan uzmanlarına ya da öğretmenlere önceki ve yeni programın niteliği, benzerlikleri ve farklılıkları hakkında bir perspektif sunar. Bu bağlamda bu araştırmanın hedef kitleye bir bakış açısı sunması da beklenmektedir.

Son iki sosyal bilgiler öğretim programının temel boyutları açısından nasıl bir değişim olmuştur? Sorusundan yola çıkılarak başlanan bu çalışmada 2005 ile 2017 yıllarında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı/tema, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik araştırma soruları ise şunlardır;

- 1) 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarında öğrenme alanı/tema boyutu nasıl ele alınmıştır?
- 2) 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarında beceri boyutu nasıl ele alınmıştır?
- 3) 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarında değer boyutu nasıl ele alınmıştır?
- 4) 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarında kavram boyutu nasıl ele alınmıştır?
- 5) 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarında kazanım boyutu nasıl ele alınmıştır?

Yöntem

Araştırma nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman incelemesi tekniği ile yapılandırılmıştır. Araştırmacının amacı ve araştırma sorularını cevaplayabilecek nitelikte olduğu, diğer bir ifadeyle araştırma sürecinde elde edilmek istenen bilgiyi taşıyan içeriğe sahip olması nedeniyle doküman incelemesi tekniğinin kullanılmıştır. Doküman incelemesini Yıldırım ve Şimşek (2011: 187) araştırma hedefine hizmet eden olgular ile ilişkili bilgileri içeren materyallerin incelemesi ve analizi olarak tanımlamıştır. Araştırma öncesi elde mevcut olan herhangi bir şeyin doküman olduğunu ifade eden Merriam (2013: 131-141) dokümanları popüler kültür evrakları, görsel dokümanlar, fiziki materyaller/artifaklar, kamu kayıtları, şahsi dokümanlar ve araştırmacının ürettiği dokümanlar olmak üzere altı kategoride sınıflandırır. Bu çalışmada incelenen sosyal bilgiler öğretim programları resmi kayıt statüsünde olduğundan kamu kayıtları sınıfına girer. Kamu kayıtlarından biri sayılabilecek öğretim programları araştırma başlamadan önce olanları yani araştırmacının gözlemleyemediği şeyleri kapsamaktadır. Patton'a (2014: 293) göre dokümanlar gözlenemeyen birçok şey hakkında araştırmacıya bilgi sağlaması yanında araştırmacıların bilemeyeceği hedefleri ve kararları açığa çıkarabilir olması açısından değerlidir.

Bu çalışmada sınırlandırılan amaç ve soruları cevaplayacak içeriğe sahip dokümanlar sadece araştırma konusun odağındaki öğretim programlarıdır. Bu nedenle bu çalışmada amaçlı örneklem türlerinden biri olan ölçüt örneklem türü kullanılmıştır. Ölçüt örneklem belli ölçütleri sağlayan tüm durumların seçimi (Patton, 2014: 213) olarak tanımlanmaktadır. Araştırmada incelenen temel dokümanlar, bakanlık tarafından hazırlanan 2005 ve 2017 yıllarına ait sosyal bilgiler öğretim programlarıdır. Sosyal bilgiler öğretim programlarının uygulama sahasında somut örneği diyebileceğimiz farklı yayınevleri tarafından hazırlanan sosyal bilgiler öğretmen kılavuz kitapları, ilgili öğretim programlarından elde edilen verinin belirsiz, eksik kaldığı ya da öğretim programlarından elde edilen verilerin desteklenmesi gereken durumlarda başvuru ikinci dokümanlardır.

Araştırma sürecinde araştırmacının amacı ve araştırma sorularını oluşturan araştırmacılar araştırmacının dokümanlarını oluşturan öğretim programları ve öğretmen kılavuz kitaplarının elektronik veya basılı hallerini temin etmiştir. Alanyazı taraması sonrası her bir araştırmacı ayrı ayrı araştırma sorularını cevaplayan verileri oluşturmuştur. Daha sonra araştırmacılar ürettikleri verileri karşılaştırarak verileri birleştirmiştir. Verilerin okuyucu tarafından daha kolay anlaşılabilmesi için tablolar oluşturulmuş ve ilgili dokümanlardan alıntılar yapılmıştır. Ayrıca araştırmanın devamında sürekli tekrarları azaltmak amacıyla "2005/2017 yılında hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programı" ifadesi yerine "2005/2017 programı" ifadesi kullanılacaktır.

Araştırma soruları tematik çerçeveyi oluşturduğundan dolayı çalışmada betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte oluşturulan veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır... Okuyucuya, oluşturulan verileri düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunmak amaçlanır... Bulgular, sistematik ve açık bir şekilde betimlenir... Daha sonra bu betimlemeler açıklanır, yorumlanır, ilişkilendirilir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 225-226). Araştırma sorularının odağındaki öğrenme alanı/tema, beceri, değer, kavram ve kazanım boyutları önce her iki öğretim programında nasıl ele alındığı ortaya konulmuş, daha sonra ise bu boyutlara ait veriler karşılaştırılmıştır.

Bulgular

Araştırma verilerinden elde edilen bulgular öğrenme alanı/tema, beceri, değer, kavram ve kazanım boyutları ayrı ayrı yer verilecektir.

1. Öğrenme Alanı ve Tema boyutu

Tablo 1. 2005-2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanları ve temalarının karşılaştırılması

2005 programı Öğrenme Alanları*	2017 programı Öğrenme Alanları**	Tema / Ünite Adları***			
		4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf
Birey ve Toplum	Birey ve Toplum	Kendimi tanıyorum	Haklarımı öğreniyorum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	İletişim ve İnsan İlişkileri
İnsanlar, Yerler Ve Çevreler	Kültür ve Miras	Yaşadığımız yer	Bölgemizi tanıyalım	Yeryüzünde Yaşam	Ülkemizde Nüfus
Kültür Ve Miras	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Geçmişimi öğreniyorum	Adım adım Türkiye	İpek Yolu'nda Türkler	Türk Tarihinde Yolculuk
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Üretimden tüketime	Ürettiklerimiz	Ülkemizin Kaynakları	Zaman İçinde Bilim
Küresel Bağlantılar	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Uzaktaki arkadaşım	Hepimizin dünyası	Ülkemiz ve Dünya	Ekonomi ve Sosyal Hayat
Güç, Yönetim ve Toplum	Etkin Vatandaşlık	İnsanlar ve yönetim	Bir ülke bir bayrak	Demokrasinin Serüveni	Yaşayan Demokrasi
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Küresel Bağlantılar	İyi ki var	Gerçekleşen düşler	Elektronik Yüzyıl	Ülkeler Arası Köprüler
Gruplar kurumlar ve sosyal örgütler	-	Hep birlikte	Toplum için çalışanlar	-	-

*Kaynak MEB, 2005: 10-11; MEB, 2006: 10

** Kaynak MEB, 2017a: 14

*** Bilindiği üzere sosyal bilgiler öğretim programlarında sadece öğrenme alanları ifade edilmektedir. Ünite adları ise yayınevlerine göre değişebilmektedir. 2017 yılı programına göre hazırlanan herhangi bir öğretmen kılavuz ya da ders kitabına ulaşamadığı için ünite adları, bu çalışmanın yapıldığı eğitim öğretim yılında kullanılan, kaynakçada belirtilen, öğretmen kılavuz kitaplarından faydalanılmıştır.

Tablo 1 değerlendirildiğinde 2005 programında 4-5. sınıf düzeyinde 8 öğrenme alanına yer verilirken 6-7. sınıf düzeylerinde 7 öğrenme alanı yer almıştır. 2017 programında ise 4-7. Sınıf düzeylerinde 7 öğrenme alanına yer verilmiştir. Öğrenme alanları açısından iki program arasındaki en temel farklılık 2017 programına *etkin vatandaşlık* adlı bir öğrenme alanının eklenmesi ve 2005 programında 4-5. Sınıf düzeyinde yer verilen *gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler ile 4-7. Sınıf düzeylerinde verilen güç, yönetim ve toplum* öğrenme alanlarının 2017 programında yer verilmesidir. 2017 programına *etkin vatandaşlık* adlı bir öğrenme alanı mı eklenmiştir? Yoksa bir önceki programdaki öğrenme alanlarının adı mı değiştirilmiştir? Sorusu aklı gelmektedir.

2017 programında sosyoloji ve siyaset bilimlerine dayandığı ifade edilen *aktif vatandaşlık* öğrenme alanı *grup, kurum, sosyal örgütler, devlet, sosyal düzen katılım ve vatandaşlık* kavramları çerçevesinde yaşadığımız yerdeki grup, kurum ve sosyal örgütlerin oluşumu, işlevi ve rolü nedir gibi sorulara cevap arar. Bu bağlamda 2005 programında yer alan *Gruplar kurumlar ve sosyal örgütler* öğrenme alanının *aktif vatandaşlık* olarak değiştirildiği söylenebilir. 2005 programında *sosyoloji, psikoloji, hukuk, siyaset bilimi ve vatandaşlık bilgisine* dayandığı ifade edilen *gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler* öğrenme alanında *çevremizdeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütlerin rolü, oluşumu ile gelişimi ve toplumsal düzen, etkin*

vatandaş ve katılım (MEB, 2005: 97-98) konuları vurgulanırken 2005 programı *güç, yönetim ve toplum* öğrenme alanının açıklama kısmında *katılım, demokratik yaşam ve bireylerin sorumlulukları* (MEB, 2005: 98; MEB, 2006: 65) konularına değinilmiştir. Bu iki öğrenme alanının ait açıklamalardan yola çıkılarak ve bu öğrenme alanlarına ait kazanımların 2017 programındaki *aktif vatandaşlık* öğrenme alanındaki kazanımların yarısını oluşturması da dikkate alındığında çıkarılan öğrenme alanları aktif vatandaşlık adı altında birleştirildiği sonucu daha doğru olacaktır. Kazanımlar açısından değerlendirildiğinde 2005 programındaki *güç, yönetim ve toplum* öğrenme alanına ait 8 adet kazanımın (SB5.6.2.; SB5.6.4.; SB6.6.1.; SB6.6.2; SB6.6.3. SB6.6.6.; SB7.6.1. ve SB7.6.3) 2017 programındaki *etkin vatandaşlık* öğrenme alanına aktarıldığı saptanmıştır. Örneğin;

▫ “Anayasamızın 2.nci maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin nitelikleri ile ilgili uygulamalara toplum hayatından örnekler verir.” (2005 programı, 6. Sınıf, Güç, yönetim ve toplum)

“SB.7.6.3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.” (2017 programı, Etkin vatandaşlık)

Yine 4-5. sınıf düzeyinde verilen ve son programda çıkarılan *gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler* öğrenme alanındaki iki kazanımın (SB4.6.3. ve SB5.6.1.) 2017 programı aynı sınıf düzeylerindeki *aktif vatandaşlık* öğrenme alanında yer verildiği görülmüştür:

▫ “Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel-sosyal etkinlikler önerir” (2005 programı, 4. Sınıf, gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler)

“SB 4.6.3. Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel-sosyal etkinlikler önerir” (2017 programı, 4. Sınıf, etkin vatandaşlık)

2. Beceri boyutu

2005 programında *araştırma, bilgi teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme, empati, girişimcilik, gözlem, iletişim, karar verme becerisi, mekânı algılama, problem çözme, sosyal katılım, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yaratıcı düşünme ile zaman ve kronolojiyi algılama* olmak üzere 15 temel beceriye yer verilmiştir. Fakat 4-5. sınıf düzeylerinde hazırlanan ders kitaplarına yansımaları farklı olmuştur. Muhtemelen bu sınıf düzeyi öğrencileri için becerileri daha somut ifade edebilmek adına ders kitaplarındaki öğrenme alanlarına *basit istatistiki verileri yorumlama, basılı ve görsel kaynakları kullanma ve değerlendirme, bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama ve yazma, karşılaştırma yapma, görsel kanıt kullanma, kütüphane ve referans kaynakları kullanma, olgu ve düşünceleri ayırt etme, sebep-sonuç ilişkisi belirleme, tablo diyagram ve grafik okuma ile yazılı anlatım* şeklinde ifade edilmiştir.

2017 programında kazandırılmak istenen beceriler *araştırma, çevre okuryazarlığı, değişim ve sürekliliği algılama, dijital okuryazarlık, eleştirel düşünme, empati, finansal okuryazarlık, girişimcilik, gözlem, harita okuryazarlığı, iletişim, iş birliği, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme, kanıt kullanma, karar verme, konum analizi, medya okuryazarlığı, mekânı algılama, öz denetim, politik okuryazarlık, problem çözme, sosyal katılım, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yenilikçi düşünme ve zaman ve kronolojiyi algılama* olmak üzere 26 adettir. Tablo 2 incelendiğinde ise 2017 programında kazandırılması öngörülen becerilerin ders kitabına yansımada öğrenme alanına ilişkin bazı değişiklikler göze çarpmaktadır. Bunlar empati boyutunda duygudaşlık kurma; harita okuryazarlığı boyutunda harita kullanmadır.

Tablo 2. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının beceri boyutunun karşılaştırılması

Öğrenme alanları	2005 Programı*				2017 Programı**			
	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf
1 Birey ve toplum	Kanıt tanıma ve kullanma.	Yazılı anlatım	Bilimsel genelleme yapma	İletişim	Kanıt kullanma, zaman ve kronolojiyi algılama ile empati kurma	Sosyal katılım	Eleştirel düşünme ile zaman ve kronolojiyi algılama	İletişim ve medya okuryazarlığı
2 Kültür ve miras	Bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama ve yazma	Görsel kanıt kullanma	Çıkarımda bulunma	Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme	Kanıt kullanma, zaman ve kronolojiyi algılama ile değişim ve sürekliliği	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma	Zaman ve kronolojiyi algılama	Kanıt kullanma becerisi
3 İnsanlar yerler ve çevreler	Mekâni algılama	Gözlem	Harita okuma ve atlas kullanma	Grafik hazırlama	Mekâni algılama, harita kullanma, konum analizi, tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama	Harita okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı ve gözlem	Mekâni algılama ve harita okuryazarlığı	Kanıt kullanma, problem çözme, tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama
4 Dağıtım ve tüketim	Tablo, diyagram ve grafik okuma	Basit istatistik verileri okuma	Girişimcilik	Tarihsel empati	Öz denetim, karar verme ve finansal okuryazarlık	İş birliği, yenilikçilik, girişimcilik ve araştırma	Girişimcilik, yenilikçilik ve araştırma	Araştırma, değişim ve sürekliliği algılama ile zaman ve kronolojiyi anlamama
5 Bilim teknoloji ve toplum	Karşılaştırma yapma	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma	Yaratıcılık	Zaman ve kronolojiyi algılama	Değişim ve yenilikçilik	Öz denetim ve dijital okuryazarlık	Yenilikçilik ve araştırma	Zaman ve kronolojiyi algılama
6 Güç yönetim ve toplum / Aktif vatandaşlık	Karar verme	Basılı ve görsel kaynakları kullanma ve değerlendirme	Sosyal katılım	Karar verme	İş birliği, sosyal katılım ve karar verme	Araştırma ve sosyal katılım	Eleştirel düşünme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma ile politik okuryazarlık	Problem çözme becerisi
7 Gruplar kurumlar ve örgütler	Sebep-sonuç ilişkisini belirleme	Sosyal katılım	-	-	-	-	-	-
8 Küresel bağlantılar	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma	Olgu ve düşünceleri ayırt etme	Araştırma	Kalıp yargıları fark etme	Araştırma ve empati	Araştırma ve yaratıcılık	Araştırma ve eleştirel düşünme	İş birliği, problem çözme ile kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme

* Kaynak: MEB, Öğretmen kılavuz kitapları

** Kaynak: MEB, 2017a: 16-28

2005 ve 2017 programları karşılaştırıldığında iki öğretim programında da olduğu gibi ifade edilen ortak olan beceriler, anlam değişmesi olmadan farklı bir şekilde ifade edilen beceriler ve farklı olan beceriler dikkat

çekmektedir. 2005 programında 15 beceriye yer verilirken 2017 programında 26 beceriye yer verilmiştir. Son iki programdaki becerilerin karşılaştırılmasını daha anlaşılır ve görsel hale getirmek için aşağıdaki Tablo 3 oluşturulmuştur:

Tablo 3. 2005 ve 2017 Sosyal bilgiler öğretim programlarının beceri boyutunun karşılaştırılmasının sınıflandırılması

Ortak beceriler	Anlam değişmesi olmadan farklı şekilde ifade edilen beceriler		Sadece 2005 sosyal bilgiler programında yer verilen	Sadece 2017 sosyal bilgiler programında yer verilen
	2005 programı	2007 programı		
▫ Araştırma	▫ Empati	▫ Tarihsel empati - Duygudaşlık kurma	▫ Basılı ve görsel kaynakları kullanma ve değerlendirme	▫ Çevre okuryazarlığı
▫ Girişimcilik			▫ Basit istatistik verileri okuma	▫ Dijital okuryazarlık
▫ Gözlem	▫ İletişim	▫ İletişim ve medya okuryazarlığı	▫ Bilimsel genelleme yapma	▫ Eleştirel okuma
▫ Karar verme			▫ Bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama ve yazma	▫ Finansal okuryazarlık
▫ Mekânı algılama	▫ Harita okuma ve atlas kullanma	▫ Harita kullanma ve harita okuryazarlığı	▫ Çıkarımda bulunma	▫ İş birliği
▫ Sosyal katılım			▫ Görsel kanıt kullan	▫ Konum analizi
▫ Yaratıcılık	▫ Kanıt tanıma ve kullanma	▫ Kanıt kullanma	▫ Karşılaştırma yapma	▫ Öz denetim
▫ Zaman ve kronolojiyi algılama	▫ Grafik hazırlama-tablo, diyagram ve grafik okuma	▫ Tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama	▫ Kütüphane ve referans kaynakları kullanma	▫ Problem çözme
	▫ Kalıp yargıları fark etme	▫ Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme	▫ Olgu ve düşünceleri ayırt etme	▫ Politik okuryazarlık
			▫ Sebep-sonuç ilişkisini belirleme	▫ Yenilikçilik
			▫ Yazılı anlatım	

Son iki sosyal bilgiler öğretim programında “*araştırma, girişimcilik, gözlem, karar verme, mekânı algılama, sosyal katılım, yaratıcılık ile zaman ve kronolojiyi algılama*” olmak üzere 8 ortak beceri vardır. Ayrıca öğretmen kılavuz kitapları dikkate alınarak hazırlanan Tablo 2’de görülmeyen fakat 2005 ile 2017 programları incelendiğinde *değişim ve sürekliliği algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma* becerilerin de ortak olduğu söylenebilir. Bu durum, programda kazandırılması öngörülen bazı becerilerin ders kitaplarına yansımadığının bir göstergesidir.

2005 ve 2017 programları karşılaştırıldığında anlam değişmesi olmadan farklı bir şekilde ifade edilen beceriler 2005 ‘te *empati, iletişim, harita okuma ve atlas kullanma, kanıt tanıma ve kullanma, grafik hazırlama-tablo, diyagram ve grafik okuma, kalıp yargıları fark etme* sırasıyla 2017 programında *tarihsel empati - duygudaşlık kurma, iletişim ve medya okuryazarlığı, harita kullanma ve harita okuryazarlığı, kanıt kullanma, tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme* şeklinde ifade edilmiştir.

Sadece 2005 programında (ya da 4-5. sınıf düzeyi öğretmen kılavuz kitapları özelinde) yer verilen beceriler *basılı ve görsel kaynakları kullanma ve değerlendirme, basit istatistik verileri okuma, bilimsel genelleme yapma, bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama ve yazma, çıkarımda bulunma, görsel kanıt kullan, karşılaştırma yapma, kütüphane ve referans kaynakları kullanma, olgu ve düşünceleri ayırt etme, sebep-sonuç ilişkisini belirleme, yazılı anlatımdır.*

Sadece 2017 programında yer verilen beceriler ise *çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, eleştirel okuma, finansal okuryazarlık, iş birliği, konum analizi, öz denetim, problem çözme, politik okuryazarlık ile yenilikçiliktir.*

3. Değer Boyutu

Tablo 4. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının değer boyutunun karşılaştırılması

Öğrenme alanları	2005 programı*				2017 Programı**			
	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf
1 Birey ve toplum	Duygu ve düşüncelere saygı ve hoşgörü	Sorumluluk	Bilimsellik	Farklılıklara saygı	Saygı ve sorumluluk	Bilimsellik, aile birliğine önem verme ve sorumluluk	Dayanışma ve yardımseverlik	Özgürlük ve sorumluluk
2 Kültür ve miras	Türk büyüklerine saygı, aile birliğine önem verme ve vatanseverlik	Estetik	Kültürel mirasa duyarlılık	Estetik	Aile bir önem verme, kültürel mirasa duyarlılık ve vatanseverlik	Estetik ve kültürel mirasa duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık ve estetik
3 İnsanlar yerler ve çevreler	Doğa sevgisi	Doğal çevreye duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık	Vatanseverlik	Doğal çevreye duyarlılık	Doğal çevreye duyarlılık ve dayanışma	Vatanseverlik ve doğal çevreye duyarlılık	Özgürlük
4 Dağıtım ve tüketim	Temizlik, sağlıklı olmaya önem verme	Çalışkanlık	Sorumluluk	Dürüstlük	Sorumluluk ve tasarruf	Sorumluluk	Vatanseverlik, doğal çevreye karşı duyarlılık ve sorumluluk	Dayanışma, dürüstlük ve çalışkanlık
5 Bilim teknoloji ve toplum	Bilimsellik	Akademik dürüstlük	Çalışkanlık	Bilimsellik	Bilimsellik ve doğal çevreye duyarlılık	Dürüstlük, çalışkanlık ve bilim etiği	Bilimsellik	Bilimsellik ve özgürlük
6 Güç yönetim ve toplum / Aktif vatandaşlık	Bağımsızlık	Adil olma, bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı	Hak ve özgürlüklere saygı	Adil olma	Sorumluluk ve bağımsızlık	Özgürlük ve bağımsızlık	Eşitlik	Barış
7 Gruplar kurumlar ve örgütler	Yardımseverlik	Dayanışma	-	-	-	-	-	-
8 Küresel bağlantılar	Misafirperverlik	Tarihsel mirasa duyarlılık	Yardımseverlik	Barış	Kültürel mirasa duyarlılık ve saygı	Kültürel mirasa duyarlılık	Kültürel mirasa duyarlılık	Barış ve saygı

*Kaynak: MEB, 2005: 88 ve MEB, 2006: 61

**Kaynak MEB, 2017a: 16-28

2005 programında *aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik* (MEB, 2005: 88) olmak üzere 20 adet değere yer

verilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde ise öğretim programındaki değerlerin ders kitabına yansımada öğrenme alanına ilişkin bazı ifade değişiklikleri göze çarpmaktadır. Bunlar bilimsellik boyutunda *akademik dürüstlük*; saygı boyutunda *bayrağa ve istiklal marşına saygı, duygu ve düşüncelere saygı, hak ve özgürlüklere saygı, Türk büyüklerine saygı*; duyarlılık boyutunda *doğal çevreye duyarlılık*; hoşgörü boyutunda *farklılıklara saygı* ve sevgi boyutunda *doğa sevgisidir*.

Tablo 5. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının değer boyutunun karşılaştırılmasının sınıflandırılması

Ortak beceriler	Anlam değişmesi olmadan farklı şekilde ifade edilen beceriler		Sadece 2005 sosyal bilgiler programında yer verilen	Sadece 2017 sosyal bilgiler programında yer verilen
	2005 programı	2007 programı		
<ul style="list-style-type: none"> ▫ Aile bir önem verme ▫ Bağımsızlık ▫ Barış ▫ Bilimsellik ▫ Estetik ▫ Çalışkanlık ▫ Dayanışma ▫ Doğal çevreye duyarlılık ▫ Dürüstlük ▫ Kültürel mirasa duyarlılık ▫ Özgürlük ▫ Sorumluluk ▫ Vatanseverlik ▫ Yardımseverlik 	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Adil olma ▫ Duygu ve düşüncelere saygı ▫ Farklılıklara saygı ▫ Hoşgörü ▫ Hak ve özgürlüklere saygı ▫ Akademik dürüstlük 	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Adalet ▫ Saygı ▫ Özgürlük ▫ Bilim etiği 	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Bayrağa ve istiklâl Marşı'na saygı ▫ Misafirperverlik ▫ Sağlıklı olmaya önem verme ▫ Tarihsel mirasa duyarlılık ▫ Temizlik ▫ Türk büyüklerine saygı 	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Eşitlik ▫ Tasarruf

2017 programında *adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik* (MEB, 2017) olmak üzere 18 adet değere yer verilmiştir.

2005 ve 2017 programları karşılaştırıldığında iki öğretim programında da yer verilen ortak olan değerler, anlam değişmesi olmadan farklı bir şekilde ifade edilen değerler ve farklı olan değerler dikkat çekmektedir. 2005 programında 28 değere yer verilirken 2017 programında 18 değere yer verilmiştir.

Son iki sosyal bilgiler öğretim programında *aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, estetik, çalışkanlık, dayanışma, doğal çevreye duyarlılık, dürüstlük, kültürel mirasa duyarlılık, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik* ortak olan değerlerdir.

2005 ve 2017 programları karşılaştırıldığında anlam değişmesi olmadan farklı bir şekilde ifade edilen veya iki değer tek ifade de birleştirildiği değerler 2005 programında *adil olma, duygu ve düşüncelere saygı, farklılıklara saygı, hoşgörü, hak ve özgürlüklere saygı ve akademik dürüstlük* adlı değerler 2017 programında sırasıyla *adalet, saygı, özgürlük* ve *bilim etiği* olarak ifade edildiği söylenebilir. Bu değerler de ortak değerler sınıflamasına dâhil edilebilir.

Sadece 2005 programında yer verilen değerler *adil olma, bayrağa ve istiklâl Marşı'na saygı, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, tarihsel mirasa duyarlılık, temizlik ve Türk büyüklerine saygı* olmasına karşın sadece 2017 programında yer verilen değerler ise *"eşitlik ve tasarruf"* dur.

4. Kavram boyutu

2005 programında 4-5. sınıf düzeylerinde 121; 6-7. Sınıf düzeylerinde ise 131 adet temel kavramın kazandırılması öngörülmüştür. Fakat 2017 programında kavramlar, programın temel boyutu olmaktan çıkartılmış ve bir önceki öğretim programındaki kadar detaylı yer verilmemiştir. 2017 programında *Öğretim*

Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar başlığında 5. Maddede "Program'da kavram öğretimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle kavram öğretiminde sınıflamalar ve farklı kavram öğretimi yaklaşımları dikkate alınmalıdır. Anlam karmaşası, kavram karmaşası ve kavram yanlışlarının giderilmesine yardımcı olunmalıdır." şeklinde birkaç cümle ile kavram öğretimine değinilmiştir.

5. Kazanım Boyutu

Tablo 6 incelendiğinde 2005 programında 4. Sınıf düzeyinde 46; 5. Sınıf düzeyinde 47; 6. Sınıf düzeyinde 43 ve 7. Sınıf düzeyinde 38 kazanıma yer verilirken 2017 programında 4. Sınıf düzeyinde 33; 5. Sınıf düzeyinde 34; 6. Sınıf düzeyinde 35 ve 7. Sınıf düzeyinde 32 kazanıma yer verilmiştir.

Tablo 6. Öğretim programı, sınıflara ve öğrenme alanlarına göre kazanım sayısının karşılaştırılması

Öğrenme alanları	2005 Programı*				2017 Programı**			
	4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf
1 Birey ve toplum	6	4	6	5	5	4	5	4
2 Kültür ve miras	6	6	9	8	4	5	6	5
3 İnsanlar yerler ve çevreler	8	8	7	5	6	5	4	4
4 Üretim, dağıtım ve tüketim	7	7	6	6	5	5	6	6
5 Bilim teknoloji ve toplum	6	6	5	5	5	5	4	4
6 Gruplar kurumlar ve örgütler	5	5	-	-	-	-	-	-
7 Güç yönetim ve toplum / Etkin Vatandaşlık	4	5	5	5	4	4	6	6
8 Küresel bağlantılar	4	6	5	4	4	5	4	4
<i>Toplam</i>	<i>46</i>	<i>47</i>	<i>43</i>	<i>38</i>	<i>33</i>	<i>34</i>	<i>35</i>	<i>32</i>

*Kaynak MEB, 2005: 10-11 ve MEB, 2006: 10

** Kaynak MEB, 2017a: 14

Ayrıca 2005 programında *gruplar, kurumlar ve örgütler* öğrenme alanı sadece 4-5. Sınıf düzeyinde verilmiştir. 2017 programında *gruplar, kurumlar ve örgütler* öğrenme alanını tüm sınıf düzeylerinden çıkartılmıştır. Bu nedenle Tablo 6'daki "–" işaretinin olduğu yerlerde kazanım yoktur. 2005 programındaki *güç yönetim ve toplum* öğrenme alanının ismi 2017 programında "*Etkin Vatandaşlık*" olmuştur.

2005 programında 4-7. sınıf düzeylerinde toplam 174; 2017 programında ise 132 kazanıma yer verilmiştir. 2017 programındaki kazanımların ¼ oranında azaltıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Gerçekte bu durumun gerçekleşip gerçekleşmediğinin detaylı değerlendirilmesi hedef kitleye daha iyi bir perspektif sunacağı düşüncesinden yola çıkarak kazanım boyutuna ait verileri 1) 2005 programından bire bir ya da anlam değişmesi olmadan küçük değişiklikler ile aktarılan kazanımlar; 2) 2005 programındaki bir kazanımın bir kısmını doğrudan, bir kısmı ise kazanıma ait açıklamalar kısmına aktarılan kazanımlar, 3) 2005 programında yer alan fakat 2017 programında yer çıkarılan kazanımlar; 4) 2017 programında yeni olan kazanımlar, 5) 2005 programındaki birkaç kazanımın 2017 programında tek bir kazanımda birleştirildiği kazanımlar şeklinde incelenmiştir. Ayrıca kazanımlardaki Atatürkçülük konularının durumu da ayrı incelenmiştir.

2005 programından bire bir alıntılanan ya da anlam değişmesi olmadan küçük değişiklikler ile 2017 programına aktarılan kazanım sayısı (sınıf düzeyi ya da öğrenme alanın değiştirilen kazanımlar dâhil) 4. Sınıf düzeyinde 26; 5. Sınıf düzeyinde 26; 6. Sınıf düzeyinde 27 ve 7. Sınıf düzeyinde 24 olmak üzere toplam 103 adet kazanımdır. Bu kazanımlardan bazıları aşağıda verilmiştir;

SB.4.1.1. Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

SB.4.2.2. Ailesi ve çevresindeki millî kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir.

SB.4.7.1. Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtır.

SB.5.4.4. Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler.

SB.5.4.5. Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.

SB.5.7.3. Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.

SB.6.1.1. Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler.

SB.6.2.6. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.

SB.6.4.3. Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar.

SB.7.1.1. İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.

SB.7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünü açıklar.

SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.

2005 programında ifade edilen bir ya da iki kazanımın bir kısmını doğrudan bir kazanıma yazılması, bir kısmına ise kazanıma ait açıklamalar kısmına yazıldığı kazanımlar aşağıdaki Tablo 7 'de gösterilmiştir:

Tablo 7. Kazanımın bir kısmının kazanımda diğer kısmının açıklamalar bölümüne aktarıldığı kazanımlar

2005 programı		2017 programı		
Sınıf düzeyi	Öğrenme alanı	Kazanım	Açıklamalar bölümü	
5. Sınıf	İnsanlar yerler ve çevreler	<ul style="list-style-type: none"> Yaşadığı bölgedeki insanların yoğun olarak yaşadıkları yerlerle coğrafi özellikleri ilişkilendirir. Yaşadığı bölgedeki insanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterir.	SB.5.3.3. Bölgesindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşim üzerindeki etkilerini ilişkilendirir.	Nüfusun dağılımına etki eden faktörler üzerinde durulur. İnsanların doğal ortamı değiştirme ve ondan yararlanma şekillerine kanıtlar gösterilir.
6. Sınıf	Kültür ve miras	<ul style="list-style-type: none"> Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	SB.6.2.1. Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	Destan, yazıt ve diğer kaynaklardan yararlanır.
6. Sınıf	İnsanlar yerler ve çevreler	<ul style="list-style-type: none"> Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye'deki iklim tiplerinin dağılımında, konumun ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar.	SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.	Türkiye'nin yer şekilleri, yükselti, iklim gibi fiziki özelliklerine dair haritalar verilir.
6. Sınıf	Küresel bağlantılar	<ul style="list-style-type: none"> Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini, kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından değerlendirir.	SB.6.7.2. Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder.	Kaynaklar ve ihtiyaçlar açısından ele alınır
6. Sınıf	Küresel bağlantılar	<ul style="list-style-type: none"> Türk Cumhuriyetleri, komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi	SB.6.7.3. Türk Cumhuriyetleri ile komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel,	Bu konu Atatürk'ün millî dış politika

		Atatürk'ün milli dış politika anlayışı açısından değerlendirir.	sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi değerlendirir.	anlayışı açısından ele alınır.
7. Sınıf	İnsanlar yerler ve coğrafyalar	▫ Tablo ve grafiklerden yararlanarak, ülkemiz nüfusunun özellikleri ile ilgili verileri yorumlar.	SB.7.3.2. Türkiye'de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar	Tablo ve grafikler kullanarak ülkemizin demografik özellikleri ile ilgili verileri yorumlanır.
7. Sınıf	Kültür ve miras	▫ Osmanlı- Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder. ▫ Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklendirir.	SB.7.2.5.Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.	Yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinden örneklere yer verilir.

2005 programındaki öğrenme alanından, 2017 programındaki farklı bir öğrenme alanına ya da farklı bir sınıf düzeyine aktarılan kazanımlar Tablo 8'de gösterilmiştir:

Tablo 8. 2017 sosyal bilgiler öğretim programında yeri değiştirilen kazanımların karşılaştırılması

Önceki programdaki yeri ve öğrenme alanı (2005)	Kazanımın önceki hali	Kazanımın sonraki hali	Yeni programdaki yeri ve öğrenme alanı (2017)
4. Sınıf, üretim dağıtım ve tüketim, 6. kazanım	Kullandığı bazı ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını oluşturur.	SB.5.5.3. Kullandığı temel ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.	5. Sınıf, üretim dağıtım ve tüketim, (SB.5.5.3)
4. Sınıf, üretim dağıtım ve tüketim, 5. kazanım	<i>Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.</i>	SB.5.5.5. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.	5. Sınıf, üretim dağıtım ve tüketim (SB.5.5.5.)
4. Sınıf, güç, yönetim ve toplum, 1. kazanım	Yaşadığı yerin yerel yönetim birimlerini tanır.	SB.5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.	5. Sınıf, etkin vatandaşlık, (SB.5.6.2.)
5.sınıf, birey ve toplum, 1. kazanım	Bulunduğu çeşitli grup ve kurumlar içindeki yerini belirler.	SB.6.1.1. Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler.	6.sınıf, birey ve toplum, (SB 6.1.1.)
5. Sınıf, birey ve toplum, 4. Kazanım	Çocuk olarak haklarını fark eder.	B.4.6.1. Çocuk olarak haklarının farkına varır	6. Sınıf, etkin vatandaşlık, (SB 4.6.1.)
5. Sınıf, güç yönetim ve	Ulusal Egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir.	SB.5.6.4. Bayrak ve İstiklâl Marşı gibi millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir	5. Sınıf, etkin vatandaşlık, (SB.5.6.4.)

toplum, 5. Kazanım				
5 sınıf, üretim dağıtım ve tüketim, 5. Kazanım	Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetlerin ülke ekonomisindeki yerini değerlendirir.	SB.5.7.1. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde yaşadığı ilin yerini ve önemini araştırır.	5. Sınıf, üretim küresel bağlantılar, (SB.5.7.1.)	
5.Sınıf, gruplar, kurumlar ve örgütler, 4. kazanım	Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirir.	SB7.5.3.Vakıfların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine tarihten ve günümüzden örnekler verir.	7 sınıf, üretim dağıtım ve tüketim (SB.7.5.3.)	
6. sınıf, birey ve toplum, 1. kazanım	Yakın çevresindeki bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu fark eder.	SB.5.1.2. Yakın çevresinde yaşanan bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu açıklar.	5.sınıf, birey ve toplum, (SB 5.1.2.)	
6. Sınıf, birey ve toplum, 5. kazanım	Sosyal bilgilerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak gelişimine katkısını fark eder.	SB.5.1.1. Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder.	5.sınıf, birey ve toplum (SB 5.1.1.)	
6. sınıf, insanlar yerler ve çevreler, 7. kazanım	Anadolu ve Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.	SB.5.2.1. Somut kalıntılardan yola çıkarak kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkılarını fark eder.	5.sınıf, kültür ve miras, (SB 5.1.2.)	
6. Sınıf, birey ve toplum, 3. Kazanım	Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar.	SB.6.4.3. Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar.	6. Sınıf, Bilim teknoloji ve toplum, (SB.6.4.3.)	
6. Sınıf, güç yönetim ve toplum, 1. Kazanım	Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.	SB.6.6.1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.	6. Sınıf, etkin vatandaşlık, (SB.6.6.1.)	
6. Sınıf, güç yönetim ve toplum, 6. Kazanım	Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar.	SB.6.6.6.Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.	6. Sınıf, etkin vatandaşlık, (SB.6.6.6.)	
6. Sınıf, kültür ve miras, 1. Kazanım	Türkiye Selçukluları döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu'nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir.	SB.6.2.4. Türklerin Anadolu'ya yurt edinme sürecini analiz eder. SB.6.2.5. Türkiye Selçukluları döneminde gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine katkılarını kanıtlar gösterir.	6.Sınıf, kültür ve miras (SB.6.2.4.-SB6.2.5)	
6.sınıf, insanlar yerler ve çevreler, 6. kazanım	Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.	SB.7.3.1.Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.	7.Sınıf, insanlar yerler ve çevreler, (SB.7.3.1.)	

6.sınıf, güç yönetim ve toplum, 2. kazanım	Değişik dönem ve kültürlerde demokratik yönetim anlayışının tarihsel gelişimini tartışır.	SB.7.6.1.Demokrasiyi demokrasinin gelişim evrelerini açıklar.	ve 7.sınıf, etkin vatandaşlık, (SB.7.6.1.)
7.sınıf, güç yönetim toplumu, 3. kazanım	Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yönetim yapısını yasama, yürütme ve yargı kavramları çerçevesinde analiz eder.	SB.6.6.2. T.C. Devleti'nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar.	6.sınıf, etkin vatandaşlık, (SB.6.6.2.)

Tablo 8 incelendiğinde 4. Sınıf düzeyinde verilen 3 kazanımın 2017 programında 5. Sınıf düzeyine; 5. Sınıf düzeyinde verilen 5 kazanımdan ikisi 6. Sınıf düzeyine, biri 7. Sınıf düzeyine aktarılırken ikisi de aynı sınıf düzeyinde farklı öğrenme alanına taşınmıştır. 2005 programındaki 6. Sınıf düzeyindeki 9 kazanımın üçü 5. Sınıf düzeyine, biri 7. Sınıf düzeyine aktarılırken diğer 4 kazanım da aynı sınıf düzeyinde farklı bir öğrenme alanına transfer edilmiştir. 2005 programında 7. Sınıf düzeyinde verilen bir kazanım 2017 programında 6. Sınıf düzeyine aktarılmıştır.

2005 programındaki birkaç kazanımın 2017 programında tek bir kazanımda birleştiği kazanımlar Tablo 9'da gösterilmiştir:

Tablo 9. 2005 programındaki bazı kazanımların 2017 programında tek bir kazanımda birleştirildiği kazanımlar

Sınıf düzeyi	2005 programı		2017 programı
	Öğrenme alanı	Kazanımlar	Kazanım
4. Sınıf	Üretim dağıtım ve tüketim	<ul style="list-style-type: none"> ▫ İstek ve ihtiyaçlarını ayırt eder. ▫ İhtiyaçlarından hareket ederek insanların temel ihtiyaçları hakkında çıkarımlarda bulunur. ▫ Mevcut kaynaklarla ihtiyaçlarını ilişkilendirir. 	SB 4.5.1. İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar.
4. Sınıf	Güç, Yönetim ve Toplum	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Yaşadığı yerin yerel yönetim birimlerini tanır. ▫ Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolünü açıklar. 	SB5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.
5.sınıf	İnsanlar yerler ve çevreler	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Ülkemizin çeşitli yerlerindeki kültürel özelliklere örnekler verir. ▫ Ülkemizin çeşitli yerleri ile kendi çevresinin kültürel özelliklerini benzerlikler ve farklılıklar açısından karşılaştırır. 	SB.5.2.3. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.
6. Sınıf	İnsanlar yerler ve çevreler	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye'de görülen iklim türlerinin özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur. ▫ Haritalardan ve görsel materyallerden yararlanarak Türkiye'deki iklim tiplerinin dağılışı, konumun ve yeryüzü şekillerinin rolünü açıklar. 	SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.
7. Sınıf	Birey ve toplum	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark eder ▫ Kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbiriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlar. 	SB.7.1.4. İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir
7. Sınıf	Kültür ve miras	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Osmanlı- Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder. ▫ Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklerdir. 	SB.7.2.5.Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.

7. Sınıf	İnsanlar yerler ve çevreler	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Görsel materyaller ve verilerden yararlanarak Türkiye’de nüfusun dağılışının neden ve sonuçlarını tartışır. ▫ Tablo ve grafiklerden yararlanarak, ülkemiz nüfusunun özellikleri ile ilgili verileri yorumlar. 	SB.7.3.2. Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar.
7. Sınıf	Üretim dağıtım ve tüketim	<ul style="list-style-type: none"> ▫ Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanıır. ▫ Eğitimin meslek edindirme hedefini kavrayarak ilgi ve yetenekleri doğrultusunda meslekî tercihlerine yönelik planlama yapar. 	SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanıır.

2005 programındaki yer verilen fakat 2017 programında çıkarılan ve 2017 programında yeni olan kazanımlar Tablo 10’da gösterilmiştir:

Tablo 10. 2005 programında yer alan fakat 2017 programından çıkarılan ve 2017 programına eklenen kazanımlar

	Çıkarılan kazanımlar	Eklenen kazanımlar
	Duyguları ve düşünceleri arasındaki ilişkiyi fark eder.	
	Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir.	SB.4.5.2. Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanıır.
	Millî Mücadele’nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilânında Atatürk’ün rolünü fark eder.	SB.4.5.4. Kendine ait örnek bir bütçe oluşturur.
	Çevresinde gördüklerini şekil ve şemalarla anlatır.	
	Çizdiği şekil ve şemalarda kullandığı sembolleri açıklayan bir bölüm oluşturur.	SB.4.5.5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.
	İstek ve ihtiyaçlarını ayırt eder.	
4. sınıf düzeyi	İnsanlığın kullandığı belli başlı zaman ölçme araçlarını ve belirleme yöntemlerini tanıır.	B.4.6.2. Aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alır.
	İnsanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları sosyal örgüt, resmî kurum ve grupları fark eder.	
	Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir.	SB.4.6.4. Ülkesinin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar.
	Kendisi ile çevresindeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki etkileşime örnekler verir.	
	Okulun yakın çevresinde katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verir.	B.4.7.2. Türkiye’nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrar.
	Kamuoyunun yerel yönetimlere etkisine örnekler verir.	SB.4.7.4. Farklı kültürlere saygı gösterir.
	Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir	

	Görsel materyallerden yararlanarak çeşitli toplumların günlük yaşamlarına ilişkin çıkarımlarda bulunur.	
	Toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere örnekler verir.	
	İçinde bulunduğu gruplar ile gruplara ait rolleri ilişkilendirir.	SB.5.1.4. Çocuk haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlallerine örnekler verir.
	Kanıt kullanarak Atatürk inkılâplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır.	SB.5.2.5. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.
	Atatürk inkılâplarıyla ilkelerini ilişkilendirir.	
	Yaşadığı bölgede görülen doğal afetlerin zararlarını artıran insan faaliyetlerini fark eder.	SB.5.5.2. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder.
	Yaşadığı bölgedeki ekonomik faaliyetler ile coğrafi özellikleri ilişkilendirir.	
	Ekonomideki insan etkisini fark eder.	SB.5.4.1. Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular.
	Üretime katkıda bulunma konusunda görüş oluşturur.	
	Buluşlarla teknolojik gelişmeleri ilişkilendirir	SB.5.4.2. Sanal ortamı güvenli kullanmaya önem gösterir.
5 sınıf düzeyi	Kanıtlara dayanarak, Atatürk'ün bilim ve teknolojiye verdiği önemi gösterir	
	Bilim ve teknoloji ile ilgili, düzeyine uygun süreli yayınları tanır ve izler.	SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.
	Kurumların insan yaşamındaki yeri konusunda görüş oluşturur.	
	Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmî kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır.	SB.5.7.5. Toplumun ilgi, istek ve ihtiyaçlarını araştırarak bunları karşılamaya yönelik yenilikçi fikirler önerir.
	Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.	
	Merkezî yönetim birimlerini tanıyarak bu birimleri temel görevleriyle ilişkilendirir.	
	Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.	
	Dünya çocuklarının ortak yönlerini ve ilgi alanlarını fark eder.	
	Ülkeler arasında ekonomik alışveriş olduğunu fark eder.	
	Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder.	
	Olgu ve görüşü ayırt eder.	

Atatürk'ün ülkemizde sosyal bilimlerin geliştirilmesi için yaptığı uygulamalara örnekler verir.	
Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir.	SB.6.1.2. Bireyin gelişiminde ve toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal, kültürel ve tarihî bağların etkisini analiz eder.
Günümüz TSK'ni ilk Türk devletlerinin ordusu ile ilişkilendirir, TSK'nin önemini ve görevlerini kavrar.	
Dönemin devlet adamları ve Türk büyüklerinin hayatından yararlanarak ilk Türk- İslam devletlerinin siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	SB.6.1.3. Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklı cinsiyet, sosyo-ekonomik ve kültürel gruplara karşı ön yargıları sorgular.
Örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirir.	
Orta Asya ilk Türk devletleri ve Türk-İslam devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkılarını kanıtlar gösterir.	SB.6.1.4. Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.
Farklı ölçeklerde çizilmiş haritalardan yararlanarak ölçek değiştiğinde haritanın değişen özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	
Tıp alanındaki buluş ve gelişmelerle insan hayatı ve toplumsal dayanışma arasındaki ilişkiyi fark eder.	SB.6.3.3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.
Uygulama ve eserlerinden yola çıkarak Atatürk'ün akılcılığa ve bilime verdiği önemi fark eder.	
Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur.	SB.6.6.4. Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.
Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder.	SB.6.6.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.
Görsel materyalleri ve verileri kullanarak dünyada nüfus ve ekonomik faaliyetlerin dağılımının nedenleri hakkında çıkarımlarda bulunur.	
Ülkemizin diğer ülkelerle doğal afetlerde ve çevre sorunlarında dayanışma ve işbirliği içinde olmasının önemini fark eder.	SB.6.7.1. Türkiye'nin çeşitli özelliklerini bağlı olarak üstlendiği uluslararası rolleri analiz eder.
Uluslararası kültür, sanat, fuar ve spor etkinliklerinin toplumlararası etkileşimdeki rolünü değerlendirir.	SB.6.7.4. Uluslararası popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkisini sorgular.
7. Sınıf Osmanlı toplumunda hoşgörü ve birlikte yaşama fikrinin önemine dayalı kanıtlar gösterir.	SB.7.2.3. Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osm. Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.

Şehir incelemesi yoluyla, Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin kanıtlar gösterir.	SB.7.5.6.Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim ağında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.
Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir.	SB.7.6.2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.
Kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının devletlerin gelişmesindeki önemine tarihten ve günümüzden örnekler verir.	SB.7.6.4. Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.
İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarını örnekler verir.	SB.7.6.5. Bir yaşam biçimi olarak demokratik tutumu benimser.
Tarihsel süreçte Türk devletlerinde yönetim şekli ve egemenlik anlayışındaki değişim ve sürekliliği fark eder.	SB.7.7.1. Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.
İçinde bulunduğu eğitsel ve sosyal faaliyetlerde işleyen süreçleri demokrasinin ilkeleri açısından analiz eder.	SB.7.7.2. Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıır.
20.Yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve Avrupa ülkelerinin siyasî ve ekonomik yapısıyla I. Dünya Savaşı'nın sebep ve sonuçlarını ilişkilendirir.	SB.7.7.3. Çeşitli kültürlerle yönelik sahip olduğu kalıp yargıları sorgular.
Küresel sorunlarla uluslararası kuruluşların kuruluş amaçlarını ilişkilendirir.	SB.7.2.3. Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osm. Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavrar.
Düşünce, sanat ve edebiyat ürünlerinin, doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunun farkına varır.	

2005 programında 4. Sınıf düzeyinde 15; 5. Sınıf düzeyinde 19; 6. Sınıf düzeyinde 15 ve 7.sınıf düzeyinde 10 adet kazanım olmak üzere toplam 58 kazanım 2017 programında yer verilmemiştir. 2017 programına 4. Sınıf düzeyinde 7; 5. Sınıf düzeyinde 7; 6. Sınıf düzeyinde 8 ve 7.sınıf düzeyinde 8 adet kazanım olmak üzere toplam 29 adet yeni kazanım eklenmiştir.

2005 ile 2017 programları karşılaştırıldığında Atatürk ya da Atatürkçülük ile ilgili 2005 programında yer alan 7 adet kazanımın 2017 programından çıkartılmıştır. Bu kazanımlar Tablo 11'de gösterilmiştir:

Tablo 11. Atatürkçülük konuları ile ilgili çıkarılan ve eklenen kazanımların karşılaştırılması

		2005 programı	2017 programı
Düzeyi	Öğrenme alanı	Çıkartılan	Eklenen
4. sınıf	Kültür ve miras	Millî Mücadele'nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilânında Atatürk'ün rolünü fark eder.	
5. sınıf	Kültür ve miras	Kanıt kullanarak Atatürk inkılablarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır. Atatürk inkılablarıyla ilkelerini ilişkilendirir.	

5. sınıf	Bilim, teknoloji ve Toplum	Kanıtlara dayanarak, Atatürk'ün bilim ve teknolojiye verdiği önemi gösterir.	
6. sınıf	Birey ve toplum	Atatürk'ün ülkemizde sosyal bilimlerin geliştirilmesi için yaptığı uygulamalara örnekler verir.	
6. sınıf	Bilim teknoloji ve toplum	Uygulama ve eserlerinden yola çıkarak Atatürk'ün akılcılığa ve bilime verdiği önemi fark eder.	
6. sınıf	Küresel bağlantılar	Türk Cumhuriyetleri, komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi Atatürk'ün milli dış politika anlayışı açısından değerlendirir.	
7. sınıf	Etkin Vatandaşlık		SB.7.6.2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.

2017 programında Atatürk ya da Atatürkcülük konusuna değinilen tek kazanım “SB.7.6.2. Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.” kazanımıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmanın amaçları dışında da olsa iki programı karşılaştırılırken doğal olarak ilgili programların hazırlanma gerekçelerinin de araştırmada verilmesi gerektiğini düşündük. Hem 2005 hem de 2017 programlarında programın hazırlanma gerekçesi olarak bireysel, ekonomik, toplumsal değişimler ile bilim-teknoloji alanındaki ilerlemeler vurgulanmıştır. Göze çarpan belirgin farklılık ise 2017 programında insan gücü (bireysel) unsurunun bir önceki programından daha fazla vurgulanmasıdır. Ayrıca 2005 programında AB normlarını, programların değerlendirmelerine ve ihtiyaç analizlerinin dikkate alındığı belirtilirken 2017 programında farklı kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlar, kalkınma planları, 64 ve 65. Hükümetlerinin eylem planları, uluslararası sınavların sonuçları ile bilimsel araştırmaların dikkate alındığı belirtmiştir. Bunlara ek olarak bakanlığın “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine...” adlı 18 Temmuz 2017 tarihli açıklamasında programların niçin ve nasıl değiştirildiği de göz önüne alındığında dikkate alınan unsurlarda belirgin farklılık gözlemlenmesine karşın bu araştırma kapsamında ele alınan program öğeleri açısından derin bir yapı, içerik ve yaklaşım farklılığının olmadığı söylenebilir. Yeni bir programa ihtiyaç duyulmasının altında yatan temel düşünce mevcut programın artık işlevsizleştiğidir. Eğer mevcut öğretim programı işlevsizleştiği ya da istenen başarıyı gerçekleştirilemiyorsa, programın hazırlanma gerekçelerinde farklılık da göz önüne alındığında, öğretim programının güncellenmesinden çok farklı bir yapıda öğretim programının hazırlanması kaçınılmaz olmalıydı. Çünkü değişikliğin temelinde yatan neden önceki programın hedeflenen başarıya ulaşamaması, yetersiz kalmasıdır. Mevcut programda değişikliğe gidiliyorsa ifade edilen gerekçelerin programa nasıl ve hangi ölçüde yansıtıldığının da ilgili programlarda açıklanması okuyucu ve paydaşlara daha anlaşılır ve gerçekçi bir yaklaşım izlendiğini gösterir. Aslında bakanlığın 18 Temmuz 2017 tarihinde 51 farklı müfredatı yenileme çalışması ile ilgili yaptığı basın açıklamasında öğretim programlarındaki değişikliğin niçin ve nasıl yapıldığı hakkında kamuoyuna bir açıklama yapmıştır (MEB, 2017b). Fakat sosyal bilgiler öğretim programı özelinde yapılan yenileme (güncelleme, gözden geçirme, ikmal ve değişiklik) çalışmalarının daha şeffaf ve somut bir biçimde ortaya

konulması açıklanan öğretim programının önceki öğretim programından temel farklılıkları neler soru işaretlerini ortadan kaldırabilir. Yani önceki programdan farklı olarak neler? Nasıl yapıldı? ve en önemlisi bunun uygulamaya yansımaları nasıl olacak şeffaf bir biçimde ortaya konulabilir. Bu araştırma sonucunda araştırma kapsamı incelenen boyutlar bağlamında iki program arasında belirgin bir farklılığın olmadığı yönündedir. Yapı ve içerik olarak küçük farklılıklarla önceki programa benzer bir çalışmanın başarıya ulaşmayacağı aşikârdır.

Öğrenme alanları/ temalar açısından iki program değerlendirildiğinde belirgin bir yapı farklılığı yoktur. Sadece 2005 programındaki *güç, yönetim ve toplum* ile sadece 4-5. Sınıf düzeyinde yer verilen *gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler* öğrenme alanları 2017 programında çıkarılmış ve 2017 programına *Etkin vatandaşlık* adlı bir öğrenme alanı eklenmiştir. Bu yeni öğrenme alanının, çıkarılan öğrenme alanlarının yerine mi eklendiği hakkında açık bir ifade rastlanmamıştır. 2017 sosyal bilgiler öğretim programındaki *aktif vatandaşlık* öğrenme alanının açıklama kısmı dikkate alınır *gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler* öğrenme alanının isminin *aktif vatandaşlık* olarak değiştirildiği söylenebilir. Fakat çıkarılan öğrenme alanlarının 2005 programındaki açıklamalar kısmı ve bu araştırmanın bulgular bölümü öğrenme alanı alt başlığında gösterildiği gibi 2017 programına aktarılan kazanımlar da göz önüne alındığında sadece *gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler* öğrenme alanı değil *güç, yönetim ve toplum* öğrenme alanı da *aktif vatandaşlık* öğrenme alanı bünyesinde kendine yer bulmuştur. Tay'ın (2017) araştırmasında 2017 taslak sosyal bilgiler öğretim programında *etkin vatandaşlık* adında yeni bir öğrenme alanının eklendiğini ve 2005 programındaki iki öğrenme alanının çıkartıldığı sonucu bu araştırmanın sonucu ile benzerdir. Ancak bu çalışmada *aktif vatandaşlık* öğrenme alanının yeni bir öğrenme alanı olmasından çok, yeni kazanımlar eklenmesine rağmen, çıkarılan öğrenme alanlarının birleştirildiği ve isim değişikliği yapıldığıdır. Çünkü 2005 programı öğrenme alanları açıklama kısımları ve çıkarılan öğrenme alanlarının kazanımları "*aktif vatandaşlık*" öğrenme alanının açıklama ve kazanımları ile örtüşmektedir. Bu yorumlamamızı destekleyen diğer bir bulgu ise 2005 programındaki öğrenme alanları dâhil beceri, değer ve kazanımların çoğunun önceki programdan transfer edilmesi gösterilebilir. Araştırma sürecinde 2017 programına göre hazırlanmış herhangi bir öğretmen kılavuz kitabına ulaşamadığı için, bakanlığın basılı mevcut ders kitaplarının beş yıl süre ile okutulması kararı da dikkate alındığında, ünite adları ile ilgili herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

2005 programında 15 temel beceriye verilmesine karşın 2017 programında 26 temel beceriye yer verilmiştir. Son iki sosyal bilgiler öğretim programında *araştırma, girişimcilik, gözlem, karar verme, mekân algılama, sosyal katılım, yaratıcılık ile zaman ve kronolojiyi algılama, değişim ve sürekliliği algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma* ortak olan becerilerdir. 2017 programına bir önceki programda yer verilmeyen "*çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, eleştirel okuma, finansal okuryazarlık, iş birliği, konum analizi, öz denetim, problem çözme, politik okuryazarlık ile yenilikçilik*" becerileri eklenmiştir. Bir önceki öğretim programına göre becerilerin neredeyse iki kat artırıldığı saptanmıştır. Ayrıca 2005 programına göre hazırlanan ders kitaplarında bir öğrenme alanı/temada tek bir beceri kazandırılması öngörülürken 2017 programında ise bir öğrenme alanı birden fazla becerinin kazandırılmak istendiği göze çarpmıştır. Tay (2017) araştırmasında taslak sosyal bilgiler öğretim programına 9 tane yeni becerinin eklendiğini tespit etmiştir. Bu çalışmada ise 10 tane yeni becerinin eklendiği sonucuna ulaşılmıştır.

2005 programında 20 adet değere yer verilirken 2017 programında 18 adet değer yer verilmiştir. Son iki sosyal bilgiler öğretim programında *aile bir önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, estetik, çalışkanlık, dayanışma, doğal çevreye duyarlılık, dürüstlük, kültürel mirasa duyarlılık, özgürlük, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik* olmak üzere 14 değer ortaktır. Eğer anlam değişmesi olmadan farklı bir şekilde ifade edilen ya da iki değer tek ifade de birleştirildiği değerler olan *adalet, saygı ve bilim etiği* değerlerini de ortak değer sınıflamasına dâhil edilirse son iki öğretim programında 17 değer ortak olduğunu söylemek yanlış olmaz. Sadece 2005 programında yer verilen değerler *bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, tarihsel mirasa duyarlılık, temizlik ve Türk büyüklerine*

saygıdır. 2017 programına eklenen değerler ise *eşitlik* ve *tasarruflar*. Tay (2019) araştırmasında 2017 yılı taslak öğretim programında toplam 27 değer yer aldığını ve bu değerlerden 14 tanesinin önceki programdan alındığı, 13 değer eklendiğini tespitine karşılık bu çalışmada 2017 programında 18 değer yer aldığı; bu değerlerin 14'ünün önceki programdan alındığı ve 2 değer eklendiği saptanmıştır. Bakanlık 18 Temmuz 2017 tarihindeki 51 farklı müfredat yenileme çalışması ile ilgili yaptığı basın açıklamasında değerlerin önceki programlara göre yeni programlarda daha baskın olduğunu, yeni müfredatların ana odağını değerlerin oluşturduğunu vurgulamıştır. Ayrıca bakanlık bu açıklamasında *adalet*, *dostluk*, *dürüstlük*, *öz denetim*, *sabır*, *saygı*, *sevgi*, *sorumluluk*, *vatanseverlik*, *yardımseverlik* değerlerinin kök değerler olduğunu ve bu kök değerlerin açık ya da örtük bir şekilde kazanımlar ile bütünleştirildiğini ifade etmiştir (MEB, 2017b). 2017 programına bakıldığında bu kök değerlerden *adalet*, *dürüstlük*, *saygı*, *sevgi*, *sorumluluk*, *vatanseverlik* ve *yardımseverlik* olmak üzere yedisinin açık bir şekilde programda yer verilmesine karşın *dostluk*, *özdenetim* ve *sabır* değerlerinin aleni bir şekilde ifade edilmediği görülmüştür.

2005 programında kazandırılması öngörülen temel kavramlar programda açık bir şekilde ifade edilmiş ve detaylı açıklanmasına karşın 2017 programında kazandırılmak istenen temel kavramların listelenmemesinin yanında kavram boyutu ayrı bir başlık altında verilmemiştir. Bu durum 2017 programında her ne kadar birkaç cümle içinde kavram öğretiminin öneminden bahsedilse de 2017 programında kavram öğretiminin geri plana itildiğini söylemek yanlış olmaz. Günlük hayatta yaşantı sonucu öğrenilmesi, genellikle basit ve alt düzey olduğundan bireyler ailenin ve çevrenin kullandığı kavramları öğrenmede zorluk çekmezler. Oysa okulda öğretilen kavramlar soyutluk ve karmaşıklık bakımından daha üst düzeydedir. Doğanay (2005: 273-277) kavramların genel olarak akademik başarıyı artırma, öğrenmeyi kişileştirme ve basitleştirme, iletişimi kolaylaştırma, gerçek ve yanlış algılamayı ayırt etme, problem çözme ve akıl yürütmeyi kolaylaştırdığını belirtmiştir. Kavramların sosyal bilgiler derslerinde kazanımların gerçekleştirilmesini kolaylaştıracağını ifade eden Yel'e (2007: 176-177) göre öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde sosyal bilgiler dersi kapsamındaki temel ilkeleri öğrenmeleri ve temel kavramları anlamaları karşlarına çıkabilecek sosyal problemleri çözebilmelerine katkı sağlar. Barth ve Demirtaş'a (1997: 10.3) göre sosyal bilgiler dersinde kavramlara dayalı öğretim, bilgiyi doğrudan aktarmak yerine, öğrencilerin mevcut bilgiyi anlama, kullanma ve yeni bilgiler üretmeyi öğrenmelerine yardımcı olacaktır. Alanyazında birçok çalışma (Akşit, 2015; Kılınç, Çoban ve Akşit, 2015; Tokcan, 2015; Candan, 1998; Kılınç, 2008; Çepni, 2013; Sezer, Çoban ve Akşit, 2014) sosyal bilgiler öğretiminde kavramların önemini ortaya koymuştur. Yukarıdaki açıklamalar ışığında 2017 sosyal bilgiler öğretim programında kavramların geri plana itilmesi, derslerde temel kavramların öğretimi yerine bilgi yüklemesinin önünün açılması öğrencilerin sosyal bilgiler dersini ezber dersi olarak görmelerine ve bilgi karmaşıklığına neden olacağı söylenebilir. Yine sosyal bilgiler dersi zümre kararları da incelenirse programı uygulayan öğretmenlerin en fazla şikâyet ettikleri durumlardan birinin içerik yoğunluğunun çok fazla olması olduğu görülür.

2017 sosyal bilgiler programında kazanımların bir önceki programa göre nicelik olarak $\frac{1}{4}$ oranında azaltıldığı göze çarpmaktadır. 2005 sosyal bilgiler programında 4-7. Sınıf düzeylerinde toplam 174 kazanım olmasına karşın 2017 sosyal bilgiler öğretim programında 4-7. Sınıf düzeylerinde toplam 132 kazanım vardır. Nicel olarak 2005 programındaki 42 adet kazanımın 2017 programında yer verilmediği anlamı çıkmaktadır. Fakat gerçekte durum hiç de öyle değildir. Çünkü 2017 sosyal bilgiler öğretim programında yer verilmeyen 2005 programının çıkarılan kazanım sayısı 58 adet olmasına karşın 2017 sosyal bilgiler programına eklenen diğer bir ifadeyle yeni olan kazanım sayısı ise 29'dur. 2017 sosyal bilgiler öğretim programında bir önceki programdan bire bir aktarılan ya da anlam değişmesi olmadan aktarılan kazanım sayısı 103'dir. Ayrıca 2005 sosyal bilgiler öğretim programındaki 17 kazanımın 2017 sosyal bilgiler öğretim programında 8 kazanımda birleştirildiği görülmüştür. Yine 2005 programındaki 9 adet kazanımın 2017 yılı programında bir kısmının kazanım bölümüne diğer kısmının ise ilgili kazanıma ait açıklamalar kısmına yazılarak tek bir kazanıma indirildiği görülmüştür. Sonuç olarak "2017 sosyal bilgiler programında bir önceki programa göre kazanım

sayısı ¼ oranında azaltılmıştır” çıkarımı aslında doğru bir çıkarım olduğu söylenemez. 2017 programına eklenen, önceki programdaki bazı kazanımların 2017 programında birleştirilmesi ve 2005 programındaki bazı kazanımların bir kısmının 2017 programında kazanım kısmına; bir kısmının ise açıklamalar kısmına aktarılması dikkate alındığında 2017 programında kazanımların bir önceki programa göre azaltıldığı değil, kazanım yoğunluğunun aynı seviyede devam ettiği ya da arttığı söylenebilir. Tay (2017) araştırmasında 2017 taslak öğretim programda kazanımların 2005 programına göre yaklaşık olarak %22 oranında azaltıldığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada da kazanımların 2017 sosyal bilgiler öğretim programında yaklaşık % 25 oranında azaltıldığı saptanmıştır. Fakat yukarıda ifade edildiği gibi ¼ oranında kazanımların azalması sadece nicel olarak gerçekleşmiştir. Yine bakanlık müfredatların güncellenmesi ile ilgili 18 Temmuz 2017 tarihindeki basın açıklamasında kazanımlar ile ilgili *içeriğin (kazanımların) azaltılması için güncel olmayan bilgilerin programlardan çıkarıldığını, kazanımların öğrenci seviyesine uygunluğunun gözden geçirildiği, yatay ve dikey olarak tekrar eden kazanımların programlardan çıkarıldığı ve karmaşık kazanımların üst öğretim seviyelerine kaydırıldığını* (MEB, 2017b) ifade etmiştir. Fakat sosyal bilgiler penceresinden değerlendirildiğinde bu çalışmada kazanımların nicel olarak azaltılmasına karşılık içerik olarak azaltıldığını söylemek zordur. Diğer bir ifadeyle kazanımlar detaylı incelendiğinde kazanım yoğunluğunun bir önceki programa yakın olduğunu apaçık ortadadır. Kazanımlar ile ilgili diğer ulaşılan sonuçlardan biri 2005 programındaki 18 kazanımın 2017 programında sınıf düzeyi ya da öğrenme alanı değiştirilmiştir.

2017 yılı taslak sosyal bilgiler öğretim programı açıklandığında, kamuoyunda tartışılan, en büyük eleştirilerden biri Atatürkçülük konularının programdan çıkarıldığı (Kaplan, 2017; Cumhuriyet gazetesi, 13 Ocak 2017; Hürriyet gazetesi, 13 Şubat 2017; Habertürk, 25 Ocak 2017) görüşüdür. 2005 programında yer verilen 7 kazanım, 2017 programında yer verilmemiştir. 2017 programında Atatürkçülük ile ilgili tek bir kazanım yer almıştır. O da 7. Sınıf düzeyindeki etkin vatandaşlık öğrenme alanında Türk demokrasinin gelişiminde Atatürk rolünü (SB 7.6.2.) ele alan kazanımdır. Tay (2017) araştırmasında 2005 programındaki Atatürkçülük konuları ile ilgili bölümünün 2017 taslak sosyal bilgiler programında yer verilmediğini ve 6. ve 7. Sınıf düzeylerinde ikişer kazanıma (SB.6.4.2; SB.6.7.3; SB.7.1.4; SB.7.6.2) yer verildiğini belirtmiştir. Taslak olmayan sosyal bilgiler programının ele alındığı bu araştırma da ise Atatürkçülük ile ilgili 7. Sınıf düzeyinde tek bir kazanıma (SB.7.6.2) rastlanmıştır. Sonuç olarak 2017 programında Atatürk’ün işlenişinin kapsamının kazanımlar açısından iyice daraltıldığı görülmüştür. Talep ve öneriler dâhilinde öğretim programlarında güncelleme yapan bakanlık, 21 Ocak 2018 tarihinde açıkladığı sosyal bilgiler öğretim programı güncellemesinde, Atatürkçülük ile ilgili herhangi değişiklik yapmamıştır (MEB, 2018).

Bu çalışmada elde edilen veriler göz önüne alındığında bakanlığın 2017 programı olarak sunduğu çalışma daha çok 2005 programının güncellenmesi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çünkü iki program arasından yapı ve içerik bakımından belirgin bir farklılık göze çarpmamaktadır. Diğer bir ifade ile 2017 programı olarak ifade edilen müfredat 2005 programına dayanmaktadır.

Bu çalışmada elde edilen genel sonuç 2005 programından itibaren değişikliklerin ve güncellemelerin olduğu fakat içerik (tema, kazanım, kavram, değer ve beceri) boyutunda köklü değişikliklerin olmadığıdır. Peki 2005 yılından günümüze kadar, on üç yıldır, yapı ve içerik olarak fazla değişmeyen bir programın uygulamaya yansımaları nasıldır? Öğretim programından beklenen katkıları kısa sürede meyvesini görmek istemek gerçekçi bir yaklaşım olduğu söylenemez fakat bu durum öğretim programı değerlendirmelerinin önemini azaltmaz. Programların uygulama yansımaları, diğer bir ifade ile programın uygulayıcı konumundaki öğretmenlerin program hakkındaki bilgileri ve sınıfta ne düzeyde müfredatı uygulayabildikleri ortaya konulmalıdır. Özellikle programın kazanım, kavram, beceri ve değer boyutlarını öğretmenin ne kadar uygulayabildiğinin ortaya çıkarılması öğretim programının gerçek durumunu görmemize katkı sağlar, somut bir veri elde etmiş olunur. Bu bağlamda yeni bir öğretim programı hazırlama ya da güncelleme yapılırken *programın uygulamaya yansımalarının* açığa çıkarılması temel ölçütlerden biri olmalıdır. Çünkü kağıt üzerinde ne kadar çağdaş ve ideal bir öğretim programı hazırlansın hazırlansın programın gerçek değeri

uygulamadaki durumudur. Diğer araştırmacılar kavram, beceri ve değer boyutlarının program-uygulama karşılaştırılmasını yapabilir. Ayrıca bakanlık uygulayıcıların gelişigüzel kavram, değer ve beceri öğretimi sürecinin önüne geçmek, sürecin bilimsel ve sistematik olması için öğretmenlerin seminer dönemlerinde kavram, beceri ve değer öğretimi üzerine eğitim verilebilir.

Kaynakça / References

Akşit, İ. (2015). 7. sınıf sosyal bilgiler dersi Türk tarihinde yolculuk ünitesinde geçen bazı kavramların öğrenilmesi sürecinde karşılaşılan sorunların belirlenmesi ve çözümlüne yönelik bir eylem araştırması. Yayınlanmamış doktora tezi. Uşak Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Uşak.

Ata, B. (t.y.). Sosyal bilgiler öğretiminde Atatürkçülük konularının eğitimi ve öğretmenin rolü <http://www.academia.edu/3622617> adresinden 01.02.2018 'de erişilmiştir.

Barth, J. L. & Demirtaş, A. (1997). Sosyal bilgiler öğretimi: Kaynak üniteler. Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, Ankara: YÖK / Dünya Bankası.

Büyükkaragöz, S. (1997). Program Geliştirme. Konya: Kuzucular Ofset.

Cumhuriyet gazetesi, 13 Ocak 2017: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/659980/Mufredat_sil_bastan..._Evrin_teorisi_ve_Ataturk_yok.html adresinden 01.02.2018 'de erişilmiştir.

Candan, A. S. (1998). Kavramlara dayalı tarih öğretimi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çepni, O. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafya kavramlarına ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Demirel, Ö. (2007). Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme. Ankara: Pegem Akademi.

Doğanay, A. (2005). Öğretimde kavram ve genellemelerin geliştirilmesi. C. Öztürk. D. Dilek (Ed.), Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi (s. 265-296). Ankara: Pegem Akademi.

Evirgan, Ö. F. (2016). İlköğretim sosyal bilgiler 7. Sınıf öğretmen kılavuz kitabı. Ankara: Ekoyay Yayınları.

Hürriyet gazetesi, 13 şubat 2017: <http://www.hurriyet.com.tr/mufredat-taslagina-184-042-oneri-geldi-1-ataturkculuk-40363611> adresinden 01.02.2018 'de erişilmiştir.

Habertürk, 25 Ocak 2017: <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1366903-mebin-yeni-mufredatina-sikayet-ve-oneri-yagdi> adresinden 01.02.2018' de erişilmiştir.

Kaplan, P. (2017). Yeni müfredata tepki: 100 bini aşkın şikâyet ve öneri. <http://www.pervinkaplan.com/detay/yeni-mufredata-tepki-100-bini-askin-sikayet-ve-oneri/2268> adresinden 01.02.2018'de erişilmiştir.

Karakaya, F. M.; Midilli, A. & Güven, M. N. (2017). İlköğretim sosyal bilgiler 6 öğretmen kılavuz kitabı, Ankara: Sevgi Yayınları.

Kılınc, E.; Çoban, O. & Akşit, İ. (2015). Sosyal bilgiler ders kitaplarında bazı tarihsel kavramların kullanımının değerlendirilmesi, Turkish Studies -Volume 10/3 Winter, p. 633-652. Doi Number: 10.7827/TurkishStudies.7823

Kılınç, F. (2008). Kavramların öğretiminde kavram analizi yönteminin akademik başarıya ve bilişsel esnekliğe etkisi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (2), 223-238.

Milli Eğitim Bakanlığı (2005a). İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu: 4- 5. Sınıflar. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Milli Eğitim Bakanlığı (2005b). İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6- 7. sınıflar öğretim programı: <http://ttkb.meb.gov.tr/ogretim-programlari/icerik> adresinden 02.01.2014'te erişilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı (2006). İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6. Sınıf öğretim programı ve kılavuzu. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Milli Eğitim Bakanlığı (2017). 2017 Sosyal bilgiler öğretim programı: 4-7. Sınıflar <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=155> adresinden 23.11.2017'de erişilmiştir

Milli Eğitim Bakanlığı (2017b) 18 Temmuz 2017 tarihli basın açıklaması. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf 13.01.2018'de erişilmiştir.

MEB (2018). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programı: 4-7. Sınıflar: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden 03.02.2018'de erişilmiştir.

Merriam, S. B. (2013). Nitel Araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber. (Çev. Ed. S. Turan). Ankara: Nobel Yayınevi.

Öztürk, C. v.d. (2007). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programı. Ankara: Pegem Akademi.

Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. (Çev. M, Bütün.- S. B, Demir), Ankara: Pegem Akademi.

Pehlivan, H. (2009). Eğitimde temel kavramlar. Ankara: Asil Yayınevi.

Sezer, A.; Çoban, O. & Akşit, İ. (2014, Mayıs). Dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi kavramların verilmiş düzeyleri. Sözel bildiri. XIII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, Kütahya.

Tay, B. (2017). 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması, International Journal Of Eurasia Social Sciences, Vol: 8, Issue: 27, pp. (461-487).

Tokcan, H. (2015). Sosyal bilgilerde kavram öğretimi. Ankara: Pegem Akademi.

Türk Dil Kurumu (2017). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a7ca2ac959c56.08737028 adresinden 03.01.2018'de erişilmiştir.

Tüzsüz, S. & Yıldırım, Ş. (2015). İlköğretim sosyal bilgiler 7 öğretmen kılavuz kitabı. Ankara: Tuna Yayınları.

Ünal, F.; Özdemir, H.; Ünal, M.; Evirgen, Ö. F.; Dağ, Ö. & Kutay, S. (2017). İlköğretim sosyal bilgiler 7. Sınıf öğretmen kılavuz kitabı, Ankara: MEB yayınları.

Yel, S. (2007). Kavram geliştirme ve öğretimi. C. Öztürk (Ed.), Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi yapılandırmacı bir yaklaşım (s. 147-178). Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf adresinden 01.02.2018'de erişilmiştir.